

Sandra Ūdre

## AR TIERDZEĪBU SAISTEITUO LATGALĪŠU, LĪTUVIŠU I BOLTKRĪVU LEKSIKA



*Pietejuma mierkis – lingvokulturoloģiskā aspektā kontrastīvi saleidzīnuot tierguošonus procesa, tierdzeībā īsaistītūs personu i naudys vīneibu apzeimujumus, ar tū saistētuos frazeoloģejis paralelīs latgalīšu, lītuvīšu i boltkrīvu volūdā. Taišni latgalīšu leksika par vysu mozuok apzīnuotuo, ite aktualizāti taidi vaci (tūmār fiksāti) i myusu dīnu tekstūs naatrūnami vuordi kai barišņiks, krams, petaks, kručēls i c. Nasaverūt iz leksikys kūpeibys, latgalīšu volūdā atsakluoj vairuok lakunu (nav ekvivalenta sābru volūdu leksemai).*

**Atslāga vuordi:** latgalīšu leksika, tierdzeiba, tierguotuoju apzeimujumi, naudys vīneibu apzeimujumi.

### LATGALIAN, LITHUANIAN AND BELORUSIAN LEXICON, CONNECTED WITH TRADE

*Market as a cultural and historical social phenomenon enchains researchers in many respects. There must be mentioned significant studies on the market in Latgalian and Lithuanian culture, carried out by Angelika Juško-Štekele, Daina Kraukle and Gintautas Mažeikis, but Sylvia Papaurėlytė has focused on the market in the aspect of language world, particularly paying attention to trade-related Belarusian lexicon in transaction documents of the 15–17<sup>th</sup> century. The goal of the study is applying linguo-cultural approach to compare contrastively the designation of trading process, the persons, involved in trade, currency, as well as related phraseology parallels in Latgalian, Lithuanian and Belarusian language. The selected sources are most significant lexicography literature, modern electronic dictionaries and contemporary text corpora and Latgalian press.*

*The lexeme рынок 'market' frequently used in Belarusian transaction documents of the 15–17<sup>th</sup> century maintains its topicality in Latgalian and Lithuanian literature. The lexeme of the same root torgi 'auction' is frequently used in Latgalian press in the 20s–30s of the 20<sup>th</sup> century. With the strengthening of Catholicism, in the 17<sup>th</sup> century market process was related to the church rebate and the Belarusian word кірмау 'market' (< German Kirchmesse) was introduced into Latgalian language.*

*The synonyms of the designation of the person, who is engaged in trading, form several lexical thematic groups (distinguished as a basic occupation, by the sold goods, by trading type, by the function to be performed). Trade-related denotative*

components do not appear in Latgalian lexicon, but the lexical meaning of Latgalian lexeme *žyds* 'Jew' is associated with the Jewish basic occupation.

Both in archaeological and ancient texts there can be found the names of the coins, which demonstrate a great diversity of monetary units, but only a few historical monetary unit names are used in the recent time language and are well-established in phraseology. The most popular name in Latgalian, Lithuanian and Belarusian language is *grass-grošis-эроу* 'groat'.

The word index of the first Latgalian book "Evangelia toto anno 1753", which is the New Testament excerpta, shows, that the word *grass*, that is indistinctive to biblical texts, is found 12 times. This lexeme can also be found in Jan Kurmin's Polish-Latin-Latvian dictionary: *Grosz. Nummus. Groszys, v. Dzienuška* (Kurmin 1858: 36). In Latgalian and Lithuanian texts the word *grass-grošis* is used with the meaning 'small amount of money'.

A phraseological component *grass-grošis-эроу* maintains the semantics of a small amount of money and something worthless. There can be found parallels of a variety of phraseological units in all three languages, which most directly shows the common understanding of the value of money. The word *skatikas* appears in Lithuanian phraseological units as a synonym of the same semantics of worthless money.

A *kopeck-kapeika-канейка* unlike *grass-grošis-эроу* is a small unit, but a ruble, *rublis-rublys-рубли* is a large monetary unit (*sova kapeika lobuoka par cara rubli* 'own kopeck is better than the tsar's ruble'). In phraseological units with the component *kopeck-kapeika-канейка* there appears the motive of saving and earning money, though it is a small amount of money (*sova kapeika teik* 'some kopeck is gotten'; *kapeika įkrito į delną* 'a little money is earned'; *канейка ў канейку* 'kopeck to kopeck'; *живая канейка* 'profitable').

Historicisms such as *červoncs* 'tenner' and *dukats* 'ducat' are less popular in Latgalian texts.

There can be concluded, that Latgalian language of three languages discussed above reflects the least trade-related nuances and Latgalians feel themselves as passive victims of transactions done by others.

**Keywords:** Latgalian lexicon, trade, names of traders, names of currency units.

## Īvodam

Bez tierdzyskūs sakaru nav īdūmojams ni myusu dīnu globalizātais pasaulš, ni senejuos civilizacejis atteisteiba. Tiergs ir vīta, kur nūit i paruodeit sovu, pasavērt svešuo, varbut pajimt i pījimt. Tiergā iz vysa dreizuok veidojās stereotipi vīnam par ūtru i sevi. Partū tierguošonuos kai viesturisks i kulturys fenomens īnterešej pietņikus. Par tiergu Latgolā i Leitovā pietejumi jau ir: Dainys Krauklis monografēja „Gadatirgi Latvijā: Latgale” (Kraukle 2011), Angelikys Juško-Štekelis „Tirgus fenomens Latgales kultūrā” (Juško-Štekele 2012: 14–24), „Tiergs” (LLV: 742–745),

Gintauta Mažeika „Leitovys tierga publiskums i funkcejis” (Mažeikis 2004: 49–66), Siļvejis Papaurelītis lingvokulturologiskais pietejums „Nazcik tierga koncepta sovpatēibu lītuvīšu volūdys pasauļa ainovā” (Papaurelytė 2010: 259–267). Taišni ar tierdzeibu saisteitai leksikai senejūs boltkrīvu 15.–17. g. s. darejumu dokumentūs 20. g. s. 60. godūs pīsagrīzuse volūdneica Zoja Daunīne (Даунене 1967a: 57–75; Даунене 1970: 135–139; Даунене 1967b: 67–76). Juos dorbi itam pietejumam ir nūsacejuši apsaveramūs leksemu izalaseišonu.

Latgolai ar sābru zemem – Leitovu i Boltkrīveju – viesturis gaitā bejušys vysaidys attīceibys: to vīnā vaļstī, to škiertai ar rūbežu. Tys atseviškūs viesturis pūsmūs varēja vairuok ci mozuok satyvynuot ci tuolynuot, kas tok jau pamets pādus volūdā ar kūpeju leksiku. Ituo pietejuma mierkis – lingvokulturologiskā aspektā kontrastivi saleidzynuot tierguošonus procesa, tierdzeibā īsaisteitūs personu i naudys vīneibu apzeimuojumus, ar tū saisteituos frazeologejis paralelis latgalīšu, lītuvīšu i boltkrīvu volūdā.

Apsavārtūs olūtu kvalitate vysuos trejuos volūduos nav vīnaida. Boltkrīvejā 20. g. s. ūtrā pusē volūdnieki pīsagrīzuši boltkrīvu volūdys arhaiskajam sluoņam, ir apzynuota boltkrīvu viesturiskuo leksika 30 siejumu izdavumā (Булыка 1982–2010), juos etimologiskī sakari (Цыхун 1993–2006), tok nav boltkrīvu volūdys tekstu korpusa, kas paruodeitu attīceiguos leksemys aktualitati niule, kai tū var dareit lītuvīšu i latgalīšu volūdys tekstu korpusūs (MuLa; DLKT). Par vierteigu lītuvīšu viesturiskuos leksikys apzynuošonā pīzeistama, koč šauruoka apjūma, Nijolis Čepīnis monografeja „Lītuvīšu volūdys germanismi i jūs fonetiskuos sovpatēibys” (Čepienė 2006).

Taišni latgalīšu leksikys apzynuošona ir ituo pietejuma vīns nu golvonūs aizdavumu, partū ka nav vīna vyspuseiga leksikografiska izdavuma, a ir nazcik lelumā i kvalitatē atšķireigu. Apsavārtys i akademiski veiduotuos vuordineicys, kai KIV, LLLV, i autoru specvuorduoji, kai LVVK, Valentina Lukaševiča (Lukaševičs 2011), i volūdys viesturis pīminekli, kai pyrmuo latgalīšu gruomota „Evangelia toto anno 1753” (Stafecka 2004), pyrmuo latgalīšu vuordineica (Kurmin 1858). Daudzejūs apkūpuotūs olūtu – folklorys i literaturys, naleluoku vuordu sarokstu – deļ teicama ir Armanda Kūceņa i Aņša Ataola Bierzeņa veiduotuo BLV, latgaliskais materials vaicuots ari Janīnys Kursītis sabārtajūs naakademiskajūs orūdūs (Kursīte 2008; 2009). Izmontuoti attīceigys tematikys korpusā naīlyktī latgalīšu literarī i presis teksti.

### Ar tierguošonus procesusaisteituos leksemys

Boltkrīvu 15.–17. g. s. darejumu dokumentūs tierguošonus process nūsaukts vysaidūs vuordūs – *търговля, купецтво, гандель, торгovanje, торговое дело, шинк, шинкованье*, tok par vysu bīžuok lītuotais vuords *торгъ* ir polisemisks: ‘1) tierdzeibys darejumi; 2) tierguošonus; 3) tierguošonus vīta, laukums; 4) precis’ (Даунене 1967b: 67). Latgalīšu i lītuvīšu volūdā *tiergs–tuŗgus* da myusu dīnu saglobuojs itū polisemeju i sinonimu eilis dominaņtis lūmu, jū izalosa kai atslāga

vuordu koncepta nūsaukumam (LLV: 742; Papaurėlytė 2010: 259). Ar leksemu *tiērgs* apzeimuotais tierdzeibys process viesturiskā itumā daboj vys profesionaluokys organizacejis formys, kas ir konkreta vīta i laiks, partū vuorda *tiērgs* leksiskuo nūzeime sasašaurynoj. Tok nu vuorda *tiērgs* atlasynuotuos ar tierdzeibu saisteitūs pamatjiedzīņu – latgalīšu leksemu *tiērguot(īs)*, *tierdzuons*, *tiērguotuojs*, *tierdzeiba* i niule dominejūšuos *tierdnīceiba* – nūzeime paruoda jau iz nūsadorbuošonys profesionalys īvierzis. Kuru sinonimu – *tierdzeiba* ci *tierdnīceiba* – izalaseit? Itys vaicuojums jau aizdūts emigracejā izdūtājā latgalīšu žurnalā „Dzeive”, atguodojūt par Rēzeknis Tierdzeibys školys jubileju (Bukšs 1967: 7). Atsasaucūt aicynuojumam nasmuodēt damierstu latgalīšu vuordu, itymā rokstā lītuots *tierdzeiba* i *tierdzuons*, na myusu dīnu tekstūs jau dajiuktais *tierdnīceiba* i *tiērguotuojs*.

Atmiņu literaturā daudzskaitlinīks *tiērgi* lītuots sadzeivis tierdzeibys darejumu nūzeimē, pīmāram: *jai gribējōs redzēt, kas Joseļa rotūs atsarūn, kai nūtikis tiērgōšonōs un kauliešonūs par atvastū montu. [...] Jei navarēja vīn sagaideit, kod tī tiērgi beigsīs* (Tenča-Goldmane 1999: 72). Nūruodomais pronomens pastyprynuojuma funkcejā paruoda iz negativys konotacejis, kas soveiga latgalīšu 20. g. s. suoku attīksmei pret darejumim ar žaidu tauteibys tierdzuonim. 20. g. s. 20. godūs Latgolā i runuos, i presē populars ir vuords *torgi* ‘mozuoksūleišona’, kū veicynovuse agraru reforma (Malahovskis 2014: 83).

Citu leksemys *морзь–tiērgs–tuŗgus* sinonimu īsaīšonu nūsacejušys jaunys tierga organizacejis formys. Ar katuoļu ticeibys nūsastyprynuošonu nu 17. g. s. tiergus suoc organizēt saskaņā ar bazneicys atlaidom. Atlaidu grafiks (myusu dīnu sapratīnī) ir reizē tierga nūtikšonu grafiks, partū cylvāka apziņā nūsastyprynoj vasalumā – īt iz bazneicu atlaidu dīnā nūzeimōj pi reizis ari tierga izstaiguošonu. Boltkrīvu volūdā nūsastyprynoj germanisms *кірмаиш* ‘preču puordūšona atlaiduos; trūkšņaina ļaužu saīšona’ (< senejūs boltkr. *кермаишь* (1663) < nu pūļu *kirmesse* < vuocu *Kirchmesse*; Цыхун 1998,V: 38). Boltkrīvu frazeologeajā gondreiz vīnaidā mārā redzim obejis leksemys: *будзе і на вашай вулицы кірмаиш* ‘byus i jiusu īlā tiergs’; *будзе і на маім рынку торг (кірмаиш)* ‘byus i munā tierga vītā tiērguošona’; *на кірмаишы і бык цельны* ‘iz tierga laika i vierss vasals’; *з сваею цаною на кірмаиш не едуць* ‘ar sovu cenu iz tiergu nabrauc’; *як з гаршкaмі на торг* ‘(burt.) kai ar pūdim iz tierga; cīš ļānai’ (Санько 1991: 6, 10, 58). *Кірмаишoвiкi* ‘prīškejī viersejī zūbi’ (Цыхун 1998,V: 38) – vysvaira radzamī zūbi, kas asociativi paīt iz metaforiskys leidzeibys tiergā nūteikūšuo publiskumam.

Latgalīšu i lītuvīšu leksikografiskajūs olūtūs vuorda *tiērgs* sinonimu eilei atrūnams nazcik leksemu: *jarmarka* (LLV: 742), *jomarkas* (LKŽ) ‘godatiergs’ (< *Jahrmarkt*); *kirmašs* (LLV: 744; Lukaševičs 2011: 90) ‘godatiergs’; *opluots* ‘atlaidu tiergs, tierga laukums’ (BLV; KIV, I: 89; Kursīte 2008: 15; LLV: 743; Lukaševičs 2011: 122; MuLa 2003; 2008), *oplōts* ‘nedelis tiergs’ (LVVK: 357), *poluots* (LLL), *polots* ‘tierga laukums’ (LLV: 743; MuLa 2008), lītuvīšu *āplotas* ‘lūpu tiergs’ (LKŽ); *mūgė* ‘godatiergs’; *rinkà* (LKŽ; LLL); *prekymetis* ‘tierga laiks’ (LKŽ).

## Tierdzeibys procesā īsaisteītūs personu apzeimuojumi

Nu seneju laiku nūsajimšona ar tierguošonūs davuse īspiejis i īsadzeivuo tureībā, augstā sabīdryskā stuovūklī, i riskēt, t. i., tikt apzogtam, aplaupeitam tuolejūs ceļūs, tikt apmuoneitam. Tierguošonuos varēja byut viņ epizodiska, kab realizēt sovus ražuojumus, ci golvonuo nūsajimšona. Viesturiski tierdzeibys i amatnīceibys atteisteiba guojuse rūku rūkā (Reķēna 1975: 7–11). Attīksme pret jū izaveidovuse vysaida, pat sābru tautom var byut atšķireigi stereotipi par tierdzeibā īsaisteitim cylvākim, kas atsakluoj ari volūdā. Volūdneica Z. Daunīne, apsaverūt tierdzeibys procesā īsaisteītūs personu apzeimuojumus boltkrīvu 15.–17. g. s. darejumu dokumentūs, izceļ vyspuorejus i nazcik koč kaidā veidā specifiskus tierdzuonu apzeimuojumus (Даунене 1970: 135). Par vyspuorejim pīmnātajūs boltkrīvu viesturiskajūs olūtūs jei pīzeist: *купец, купецкий человек, торговец, торговый человек, гость* (Даунене 1970: 135). Sinonimu eilē viņ *купец* i *гость* pīzeiti par daudznūzeimeigim, kas arzeimoj i svešu zemu tierguotuoju, i pierciejus vyspuor. Itymūs dokumentūs nav pīmnāts cytūs boltkrīvu olūtūs atrūnamais archaisms *гандлювникъ* ‘tierguotuojs’ (Булыка 1985, VI: 251), kū myusu dīnuos aizstuojs tuos pošys saknis caur pūļu volūdu puorjimtāis germanisms *гандляр* (Цыхун 2004, IX: 21). Latgalīšu sinonimu eilē ekscerpāti ari myusu dīnu vuordi (apsavārti ari vuordi ar semaņtiku *pierciejs*): *Pierceysz* (Kurmin 1858: 217; pūļu ekvivalentam *Targownik*), *tierguotuojs* (LLV), *tērgōtōjs* (LVVK: 514; PV: 174), *tiergūņs* (LLV), *tierdzinīks* (LVVK: 514), *tierdzuons* (BLV; LVVK: 514; KIV, II: 505 – ar nūzeimi ‘cylvāks, kas apmeklej tiergu’); *kupcs* (LVVK: 262; BLV; Lukaševičs 2011: 98), *kupčs* (KIV, I: 533; Lukaševičs 2011: 98; PV: 99); *barišnīks* (LVVK: 72; Lukaševičs 2011: 37); *tierdzeibys darbinīks* (LLV). Tūmār latgalīša vyspuorejs pīšskstots par tierdzuonu, pa pyrmam, kū paruoda ari literari teksti, saisteits ar plašuokā apleicīnē labi pazeistamu žaidu tauteibys cylvāku, kū vāluokūs laikūs nūmaina *lauku veikala pōrdevēji* (Apšeniece 1993: 138).

Žeidi (žydi) kai tierdzuoni i seiktierguotuoji 18. g. s.–20. g. s. 40. godūs ir bīžuokī gosti Latgolys zemņika sātā (LLV: 836). Ari vysu treju leksemu – *žyds, žydauka, žydalāns* (KIV, II: 598) – šķierkļu ilustratīvais materials paruoda dominejūšū stereotipu par žeidim – tierguošonūs. Frazeologejā nūsastyprynovs pījāmums par žeidim kai tureigim i veiksmēigim, tūmār nu zemņika i kristīša redzīņa negatīvi vārtātim ļaudim: *naudys kai pi žyda; buožās kai žyds ar siļcem* (LT); *tērgojās kai žeids; vajaga dzeivōt kai brōlim, rēkinōtīs kai žeidim*, t. i., seiki nūsariekinuot (Latkovskis 1967: 28). Žeidi peļneidamīs izvodova precis ar zyrgu, tī, kam braucamuo nabeja, guoja kuojom ar kuleiti ci veikši puor placu. Jūs ekspresīvi apsauc par *kuļnešim* (Latkovskis 1967: 27), *paunu žeidim* (MuLa1991; 2008), *pauninīkim, tarbanim, krucelim* (LLV: 836). Par latgalīti situacejā, kod īrauga ar veikši, pasasmej: *Kur tu taidys kai kuļņess? ci Voi tu jau ņyu par kuļnesi?* (Latkovskis 1967: 28). Dūmojams, vuordu *tarbans* i *kruceļs* agruokuo leksiskuo nūzeime damiersta, a pasastyprynovuse negatīvuo konotaceja, attīcynojuūt jū taišni iz žaidu. Lītuvīšu volūdā *tarbiniņkas* nūzeimoj ‘ubogs’, a *krūčas* ‘zaglis, cylvāks bez naudys’ (LKŽ). L. Latkovskis pīmiņ, ka Varakļūonu pusē par

*krucelim* sauce tūs žeidus, kas muoneja iz svora, māra ci precis kvalitatis (Latkovskis 1967: 27), itys lik vuordu *kruceļs* saisteit ar krīvu *крытуть* puornastū nūzeimi ‘muoneit’ (Ожегов 1992). Juodasoka, ka Sakstagola pogostā ir fiksāta homonima īsauka *Krucelšs*, kas naatsateic ni iz žaida, ni iz tierdzeibys, juos motivaceju skaidroj ar cylvāka saceitū, struodojūt pi kuļmašynys, tū pošu krīvu vuordu *крытуть* pavielis formā *крыту!* taisnā nūzeimē (Latkovskis 1971: 126–127). Taida homonimeja var līcynuot par leksemys izplateibys lokalū raksturu – cytā apleicīnē cyta semaņtika. Tok ar žaidu kai tierdzuonu viesturiskū pagaiššonu nu latgalīšu kasdīnys palykuši naaktuali ari jūs ekspresivai apsaukšonai lītuotī vuordi.

Lītuvīšu frazeologejā komponents *žydas* ir tik populars, ka saleidzynuojumu vuordineicā viņ atrūnams vaira kai 100 vīneibu ar komponentu *žydas*, *žy dai*, *žy dālka* (PŽ: 601–605), ari frazeologejis vuordineicā vaira par 40 vīneibu (FŽ: 870–871). Leitovā i Boltkrīvejā ceļojūšūs tierguotuojuos, kas na vysod beja žaidi, sauce ari svešvuordūs, pīmāram, *pāktorius* (LKŽ), *фактор* (Даунене 1970: 137), resp., *naxmap*. 17. g. s. Leitovā, pamatā Kedaiņūs, īsaroduši skoti ari nūsadorbova ar tierguošonūs (Bajer 2012: 134), jūs īsauce par *šātas* (< *škòtas*; LKŽ), itei leksema *uom* fiksāta ari boltkrīvu 15.–17. g. s. darejumu dokumentūs (Даунене 1970: 137). Ar latgalīšu *šots* ‘1) slykta jusšonuos, reibūņs (KIV, II: 465); 2) padauza (ME IV: 5)’, kura etimologeja paīt iz mitoloģiska uovākla, blūda, triksterā tāla (Фасмер 1986, 4, 491–492, 413), lītuvīšu *šātas* i boltkrīvu *uom* nav semaņtiskys saisteibys, var runuot viņ par homonimeju.

Reizem tierdzuonus var atšķiert i saukt sovaižuok – piec monta, kas salykts veikši ci rotūs. Amatnīceibys seikuoka specializaceja roda nūsacejumus tam, ka pasaruoda šauruoka profila tierdzuoni, kas puordūd tik atseviškys preču grupys. Tai boltkrīvu 15.–17. g. s. darejumu dokumentūs atrūnams *жалезник*, *соленик*, *мясник* (Даунене 1970: 135). Vuorda sakne ruoda iz tuo, ar kū tiergojās, – attīceigi paīt iz dzeļža i dzeļža lītu, suoļa, galis. Lītuvīšu volūdā attīceigī ekvivalenti atrūnami: *geležiniņkas* ‘dzeļža puordeviejs’; *drūskininkas* ‘kas nu suoļa dzeivoj (jū bad, teirej, puordavoj)’; *mēsininkas* ‘kas nūsadorboj ar gaļu, jū tiergoj’ (LKŽ). Lītuvīšu volūdā bez tuo ir specialu preču tierguotuoju apezimuojumi, pīmāram, *cukrélninkas* ‘kas puordavuodams iznosoj cukri’, *dróbininkas* ‘audumu puordeviejs; tierguotuojs’, *šilkiniņkas* ‘zeida puordeviejs’ (LKŽ). Ari daudzejūs amatnīku apezimuojumu nūzeimis skaidruojumūs vīnaidā mārā atzeimuota vuorda saknē nūsauktuos precis i taiseišona, i puordūšona (puordavuošona), pīmāram: *cimbólininkas* ‘2. cymbalu taiseituojs, puordeviejs’; *diržininkas* ‘kas taisa ci puordavoj syksnys’; *kubilius* ‘kubulu (īspiejams, ari cytu kūka trauku) taiseituojs, kubulu puordeviejs’ i c. Latgalīšu volūdā nav atbylstūšu leksemu, KIV viņ div leksemom – *dagutnīks* (‘daguta puordeviejs’; KIV, I: 263) i *pūdniņks* (‘2. Ceļojūšs muola darynuojumu tierguotuojs’; KIV, II: 268) – leksiskuos nūzeimis skaidruojumā radzama saisteiba ar tierguošonūs. Daguts vyspuor nav tierga prece, a puordavuošona ceļojūt ir jau pīmyntūs žaidu tierdzuonu specializaceja. Itū apstyprynoј ari latgalīšu literarī teksti, pīmāram: *Joseļa [žyids – S. Ū.] rotu pakaļā gulēja daguta buca rotu skrytuļu iziššonai* (Tenča-

Goldmane 1999: 71). Latgalīšu amatnīkim izdeveiguok ir puordūt vairumā sovus darynuojumus ceļojūšajam tierdzuonam, na laistīs ceļā pošam. Sovutīs braukšonu iz tiergu i tī ci sātā sovu rūku dorba puordūšonu skaiteja par sova kasdīnys amatnīka dorba daļu i naturēja tuo par tierguošonūs. Vystik ir nazcik preču, kū nasaista ar žeidim.

Eipaša prece ir zyrgi. Apsaverūt zyrgu baltu mitologejis i folklorys leidzīnī, juo pierkšona ir tik vīns nu juo dabuošonys veidu sūpluok zagšonai, meišonai, duovynuošonai, pat kaida puorviersšonai par zyrgu (Šukutē 2011: 21). Pi darejumu ar zyrgim par tierdzuonim pasaruoda čyguoni, tys ir vīns nu jūs etniskuo stereotipa pamataspektu (LLV: 148). Jamūtīs ar zyrgim, jī *nikod napalyka zaudātōjūs* (Slyšāns 1993: 137). Praktyskajūs kasdīnys darejumūs zyrgu tierguotuojuos agruok Latgolā sauce par *barišnīkim* (KIV, I: 167; LLV: 742), cytuos vuordineicuos ituos leksemys nūzeime atsateic iz vyspuoreja tierdzuona arpeimuojuoma (LVVK: 72; Lukaševičs 2011: 37). Boltkrīvu volūdā historisms *барышникъ* nūzeimōj ‘darejumu starpnīks; persona, kam juodasaver cytu slāgtūs darejumu gūdeigums’ (Даунене 1970: 137; Булыка 1982, I: 199), tuos pošys saknis leksemys *барыш* ‘mīlaste par gūdu darejumam’ etimologeju saista ar naindoieiropīšu volūdom, kas atsateic iz mīra nūsliegšonu i tml. lītom (Цыхун 1993, I: 321). Nu ituos saknis leksemu latgalīšim niule pazeistamuoka *baryši*, kū lītoj vuordu savīnuojumā *byut barišūs, sadzert barišus, barišu dzeršona* (LLV: 744), kai sinonims pīzeistams *magaričys, magariču dzeršona* (LLV: 744; KIV, I: 587); attīceigai lītuvīšu volūdā atbylst tuos pošys leksemys *barišius, margaryčios* (LKŽ).

Drukys aizlīguma laikā (1865–1904) Leitovā i Latgolā eipaša kontrabandys prece ir gruomota. Leitovā apstuokli ir labvieleiguoki: gruomotys var drukuot Mozajā Leitovā, a juos izplota kontrabandisti *knygnešiai* ‘gruomotneši’. Tys ir palics par kulturys viesturē svareigu tālu, myusu dīnu Leitovā 16. martā ir *Knýgnešio dienā* ‘Gruomotneša dīna’. Latgolā kontrabandys gruomotu izplateišona juopīzeist par epizodisku, tik nazkurūs žaidu iniciativu (LLV: 836). Tok vāluok, 20. g. s. 20.–30. godūs, ari Latgolā pasaruoda ar gruomotu tierdzeibu saisteiti svešvuordi *kolports, kolportaža* ‘gruomotu iznosuošona’ i *kolporters* ‘ceļojūšs gruomotu tierdzuons’. Itū nūsadorbuošonu paraudzejušais Juoņs Cybuļskis atmiņuos roksta: *Runōt par specialu orūdu – kolportāžu – nabeja īspiejams, jo nivīns profesionali ar tū nanūsadorbōja. [...] Tōlaika sabīdreibā vaļdeja pasivitate un mīgaineiba, bez pošīrūsmis un energejis beja ari studejūšō jaunōtne, kas naredzēja un leidza ar tū ari naizmontōja īspiejis caur kolportažu īpasazeit ar dzimtinis sātom, ļaudim un dobu, papeļneit naudu studijom* (Cybuļskis 1936: 153, 155). Ari latgalīšu sabīdryskais darbinīks Fraņcs Kemps īsoka latgalīšim mozais gruomotu izplateišonu puorjimt sovuos rūkuos: *Vajadzātu lelu vēreibu pigrizt grōmotu kolportam (iznosōšonai pa tautu). Jauni cylvēki, kuri ar školom, bet bez dorba, varātu byut lobi kolporteri, pordūdami par naudu voi ari par produktim (vylna, voski, ūlas, audakli etc.). Krīvijā slovonais miljonars Sytins Moskovā sōce ar „Bova-Korolevič” posaceņu grōmotu un veļōk jō izdavumi beja vystōlōkajūs kōktūs izplateiti un pērkami. Jō izplateitōji*

beja „korobeiniki”, kas ar skalini placūs staigoja, pōrdavodami odotas, dīgus, zīpes, vysaidus seikumus un ari Sytina grōmateņas (Kemps 1940: 3–4). Dīvamžāl, kolports, kas jau beja atteisteits puorejā Latvejā, Latgolā tai ari naīsasuoce, ari vuords palyka svešs.

Vēļ cetur par gruomotu tierdzeibu F. Kemps roksta tai: *grōmotu tērgōtōju beja moz un tī pat beja žeidi voi krīvi, kuri latgaliskus drukas dorbus mozōs peļņas dēļ nimos nagribēja reklamēt. Nu latgalim tērgōtōjim beja tik vīn „škaplernīki”, svātu lītu un pōtoru grōmotu pōrdevēji* (Skomba 2006: 107). Saprūtams, tierdzuons, kū latgalīts kai eistyns katuoļs viertej pozitīvi, ir jau pīmynātais *škaplernīks* (Lukaševičs 2011: 172; LVVK: 503) – religiskuo kulta prīškmatu (*škapleri, škaplereiši*) puordeviejs. Juo izlyktuos precis i tierguošonys vīta ir Bazneicys sakraluo ryta sastuovdaļa i nūteik bazneicys teritorejā.

Bez ceļuojušūs bejuši tierdzuoni, kas piercieju gaidejuši sovuos telpuos – veikalā, kam viesturiski bejuši vysaidi vuordi. Veikalā tiergojušuo apzeimuojums atlasynuots nu veikala nūsaukuma: *имбарникъ* (Булыка 1996,14: 96; Даунене 1970: 137), *būdinkas* (LKŽ), *būdņiks* (KIV, I: 199; PV: 61; LVVK: 91); *крамникъ, крамаръ* (Булыка 1997, 16: 89), *krōmininkas* ‘veikalnīks’, *krōmas* ‘veikals; iz mugorys nasamais ar precem’ (LKŽ), *krams* ‘veikals’ (Lukaševičs 2011: 94); *kruoms* ‘iz mugorys nasamais ar precem’ (KIV, I: 514). Latgalīšu *krams* 20. g. s. suokuos ir dominejūšais tierguošonuos vītys apzeimuojums, kai iz tuo ruoda tuo laika avīžu teksti: *Bet wyss teik izskaidrots caur jauno myusu draudzis krama nūdybynošonu! Žeidi, kam spryuk nu rūkom tērdzibas augli, nazyna paši kū darit, kai myusu kramam dubi parakt* (Kozłowski 1910: 3). Dūmojams, ituo vuorda semaņtika nu nasamuo da tierguošonuos vītys telpuos atsateistejuse leidza ar pošu realeju.

Padūmu īkuorta 20. g. s. 60. godūs lauku latgalīša kasdīnā īnas vuordu *autolauka* ‘tierdzeibai apreikuota mašyna’ (BLV; < kr. *автолавка*), kas daudzūs Latgolys mozuok apdzeivuotūs styurūs pazeistama ari myusu dīnuos. Sovpateigais veikals iz skrytuļu atguodynoj ceļojušū žaidu tierdzuonu i plašuokā pietejumā byutu apsaverams kai viesturiskys realejis transformaceja jaunā kvalitatē.

Styprūs dzierīņu tierdzuonim boltkrīvu i lītuvīšu volūdā pīgrīzta leluoka viereiba, ir nazcik arhaisku sinonimu īpretim latgalīšu lītuotajam *krūdzinīks, krūdzineica: карчмаръ, карчмарка, карчмиха* (Булыка 1996,14: 293), *корчмаръ, корчмарка* (Булыка 1997, 16: 40), *кочмит, стодольник, шинкар, стодольница, шинкарка* (Даунене 1970: 137), *šiņkarka, traktiērininkas, smūklininkas, karčēmninkas* (LKŽ). Krūgi kai alkohola puordūšonys vītys pyrma tuo bejušys vītys, kur paboruot, atpyutynuot posta vediejus i puormeit zyrgus. Tok Latgolā zyna vuordu *karči* ‘ākys, kur taisa ēst i boroj’, kam ar pīmynātajim tuos pošys saknis vuordim radzama etimologiska saisteiba. Tai Baļtinovys pogostā fiksāta īsauka *Karčauņiks* ar motivaceju, ka juo sātā īreikuota giustekņu kukņa (Keiša 1995: 23). Ari presē atrūnami teksti ar ituo vuorda lītuojumu: *pagōjušā vosorā beja devīs uz kūpmodernicibas kursim, pret kū ari vacais Pōvuls lelu ībyldumu nacēļa, jo šimūs kursūs „karči” beja „gotovi”* (Tyruļs 1925: 3).



Eipašā vuordā tyka saukti ari tierdzuoni, kas deve precis iz poruoda, kab vāluok nu nalaimeiguo piercieja pajimt vairuok: *купцы боргованные* (Даунене 1970: 137), *barginiņkas* (LKŽ), *bārgintojas* (Čepienē 2006: 146). Latgalīšu *nalaimis kupčs* (KIV, I: 533) ir tys, kas vīns nūpierk kaida vysus poruodus.

### Naudys vīneibu nūsaukumi

Viesturiski standarta metala monetu kai moksuošonys leidzekļa pasaruodeišona civilizātajā pasaulī atvīglynova tierguošonūs – varēja vīnkuorši saskaiteit vajadzeigū daudzumu vīneibu bez moksuošonys leidzekļa papyldu svieršonys ci miereišonys. I archeologiskī atrodumi, i senejūs tekstūs atrūnamī monetu nūsaukumi līcynoj par lelu naudys vīneibu daudzveideibu, tok viņ nazcik viesturyskūs naudys vīneibu nūsaukumu palykuši vāluoku laiku volūdā i nūsastyprynovuši frazeologismūs.

Latgalīšu leksikografējā saleidzynūši ar lītuvīšu i boltkrīvu olūtīm fiksāts moz naudys vīneibu nūsaukumu: *grass* (Stafecka 2004: 150), *Groszys* (Kurmin 1858: 36), *grošs* (PV: 80; BLV), *grasis* (LVVK: 154); *červoncs* (KIV, I: 224); *dukats* (KIV, I: 282; LVVK: 124); *eiduks* ‘treis grašu vērtis moneta’ (BLV; Kursīte 2009: 126); *feniņš* (LVVK: 141); *kapeika* (KIV, I: 484; LVVK: 236; BLV); *lats* (PV: 102); *petaks* (KIV, II: 202); *pusgrošs* (BLV); *puslats* (PV: 143); *pusrublis* (KIV, II: 275), *rublis* (KIV, II: 305; LLLV; LVVK: 441; PV: 150; BLV); *santims* (PV: 154); *talents* (Stafecka 2004: 207). Na vysys nūsauktuos leksemys atrūnamys plaši lītuo tys tekstūs. Nu myusu dīnu skotupunkta lītuvīšu volūdā par viesturiskom naudys vīneibom, kū lītoj ari jaunuokūs tekstūs, nūsauc *āuksinas*, *ekiū*, *grāšis*, *grīvina*, *gūlden*, *šilingas* (Tamulionienē 2013: 87), nasaverūt, pīmāram, ka *grāšis* pyrma eiro īvesšonys skaidrā naudā (2002) beja Austrejis šileņa i vēļ ir Pūlejis zlota symtuo daļa, a *grīvina* – Ukrainys naudys vīneiba. Sovutīs *rūblis*, pīmāram, pa pyrmam, ir myusu dīnu Leitovys sābru vaļstu Boltkrīvejis i Krīvejis naudys vīneiba (Tamulionienē 2013: 82, 84). Juopīzeist, ka lītuvīšu viesturiskūs naudys vīneibu saroksts ir gona gars: N. Čepīnis monografējis naudys vīneibu sarokstā viņ nūsaukti 47 germanismi (Čepienē 2006: 184–191). Boltkrīvu 15.–17. g. s. darejumu dokumentūs konkrētu naudys vīneibu (monetu) nūzeimē lītuoiti *алтынъ*, *аспра*, *дукать*, *ефимокъ*, *золотый* (золотой), *карабельник*, *копа*, *копейка*, *левик*, *ортъ*, *осмакъ*, *полконы* (*полукопье*, *полкопекъ*), *потройные*, *рубль*, *таляръ*, *четвертакъ*, *чехъ*, *шелегъ* (Даунене 1967a: 62–71), a vyspuor naudu kai taidu arzeimoj *пенязи*, *гроши*, *деньги*, *монета* (Даунене 1967a: 57).

Par popularuokū (bīžuok lītuoitū) viesturiskū naudys vīneibu vysleidza latgalīšu, lītuvīšu, boltkrīvu volūdā pīzeistams *grass*–*grāšis*–*groš*. Vuorda etimologeja paīt nu latiņu *grossus* ‘bīzs’ (Фасмер 1986: 462; Karulis 1992: 308), partū ka pyrmī graši bejuši bīzys monetys, kuruos koltys nu 14. g. s. Senejā boltkrīvu volūdā leksema *грошь* fiksāta jau 1377. godā dokumentā (Даунене 1967a: 59) i tuoluokajā laikā par grošu sauktys vysaidys monetys, iz kū paruoda atšķireigi atributi: *грошь литовский*, *грошь польский*, *грошь широкий*; *празький*, *чеський грошь*, *грошь (в)узкий*, *грошь плоский*, *гроши пенязные*, *гроши полугрошковые* (Даунене 1967a: 59–60). Sova

laika nūdūkļu i nūdovu deļ vuords daboj semantisku vyspuorynuojumu, apzeimojūt naudys sumu, kas juosamoksoj vyspuor, sovutīs atributs nūruoda iz nūdūkļu ci nūdovu veida: *гроши бруковые* ‘nūdova par myura tylta izmontuošonu’, *гроши капицзные*, *гроши капные* ‘nūdūklis par alkohola ražošonu i puordavuošonu’, *гроши перевозные* ‘nūdova par puorvodošošanu pa kaida eipašumu’, *гроши почтовые* ‘nūdova par posta syutejumu’, *гроши серебицзные* ‘nūdūklis kara vajadzēibom sudobrā’, *гроши цыншовые* ‘nūmys moksa, nūdūklis’, *гроши упрашонные* ‘žielesteibys duovona’, *гроши готовые* ‘skaidra nauda’ (Булыка 1986, 7: 176). Myusu dīnu boltkrīvu volūdā ituo vuorda semantikys vyspuorynuojums atsateistejs da daudzskaitlīnīka *гроши* nūzeimis ‘nauda’.

Juodasoka, ka latgalīšu (latvīšu) *nauda* paīt nu laiku, kod tierguodamīs nūsariekinova ar precem. Vuordu *naudā–naūda* lītova lītuvīši i latvīši, itys vuords saistoms ar senejūs skandinavu *naut* ‘lūpu skaits’ (Čepienē 2006: 184). Niulenejais lītuvīšu volūdys germanisms *pinigaī* ‘nauda’ paīt nu vuocu *Pfening* ‘feneņš, seika moneta, vāluok Vuocejis naudys vīneibys markys symtuo daļa’ i volūdā īguojs ap 1200. godu (Čepienē 2006: 185, 188).

Pyrmuos latgalīšu gruomotys „Evangelia toto anno 1753”, kas ir Jaunos Dereibys teksta fragmenti, vuordu indekss paruoda, ka Beibelis tekstam naatbylstūšais *grass* ir atrūnams 12 reižu, sovutīs pasvešais *talents* – vīnu reizi (Stafecka 2004: 150, 207). Apsaverūt tūs pošus Jaunos Dereibys fragmentus (Mt 20: 2; Lk 10: 35) vāluokajā, kvalitatīvi atšķireigajā 1933. goda Aloizija Broka tulkuojumā, vuorda *grass* vaira naatrūnam, pīmāram, sal.: *byja fadereis ar Darbinikim pa grafzam nu dinas* (Stafecka 2004: 20) i *Sadarējis strōdnīkus pa denaram dīnā* (Broks 1933: 64); *Un utrā dīnā izjeme divi sudabra grafzus, un dēwe Sayminīkam, un facyja* (Stafecka 2004: 61) i *Nokušā dīnā, izvilcis divi denari, īdeve mōjas saiminīkam saceidams* (Broks 1933: 189).

Dūmojams, grašu moneta, piec nominaluos vierteibys seika i navierteiga, vysubīžuok īguluse latgalīšu zemņiku kulduos, tai jei nūsastyprynovuse volūdā.

Zeimeigi, ka popularais bibliskais frazeologisms *Judaša graši, trejdsdesmit groši* (BLV) i *Jūdo grāšiai, trīsdešimtīs grāšiu* (FŽ: 234, 244) ‘nūdeveibys cena’, ari latgalīšu i lītuvīšu volūdā teik lītuoats ar komponentu *grass–grāšis*, koč Beibelis tekstā pīmynāta daudz vierteiguoka naudys vīneiba (Mt 26: 15): *un saceja: Kū jyus maņ dūsīt, jo es Jū nūdūtu jyusim? Jī pīškeire jam trejdsdesmit sudobra gobolu* (Broks 1933: 84); *ir tarē: „Kq man duosite, jeigu jī išduosiu jums?” Tie pasiulē trīsdešimt sidabriniū* (Rubšys, Kovaliauskas 1998); *і сказаў: што вы дасьце мне, і я вам выдам Яго? Яны прапанавалі яму трыццаць срэбранікаў* (Біблія 2003–2014).

Ite var runuot par atšķireigu kristeigajā pasaulī populara biblisma sapratīni. Boltkrīvu *за трыццаць срэбранікаў прадаць каго-што* (PB) atbylst pūļu *judaszowe, judaszowskie srebrniki i trzydzieści srebrników* (Kłosińska, Sobol, Stankiewicz 2010: 569), slavu kulturā *Judaša grāku, nūdūdūt Jezu Kristu, sauc par srebrolobie* (Антонов, Майзульс 2013: 194). Itys myusu volūdā burtiski natulkojamais jiedzīņš skaidrojams kai progoreiga kuoreiba iz naudys, nasariekinojūt ni ar kū.

Baltu tautu sapratinī ar Judaša grašim izceļ nūdeveibys aktu kai taidu. Nūdeveibys cena vysod ir smīkleigi moza: *Na, tai už kiek grašiu tu pardavei mane?* (DLKT 2000). Ari cytūs kontekstūs latgališu i lītuvīšu *grass–grāšis* lītuoats ar nūzeimi ‘moza nauda’: *nūsvīstajā capurē speidēja sazīduotī graši* (MuLa 2011); *Voi nav gadejīs, ka kaidis īkōrōtu tovus ītērgōtūs grošus un dzeiveibu?* (MuLa 1990); *nereikētū atiminēti pensininkū uždirbtū grašiu?* (DLKT 2001).

Vuordu kūpa *zalta graši* (atributs *zalta* – tradicionals duorgmetalu epitets, kas nūruoda iz sevkurys vierteibys) juosaprūt ironiski – ‘skaitliski lela naudys suma, a cytaiži (morali) navierteiga’: *Mistiskuos mahinacejis ar zalta grašim, vysaidi slāptī naudys puorvadumi nu bajāru pusis* (MuLa 2011).

Frazeologismūs komponents *grass–grāšis–zpuu* ari sagloboj mozys naudys sumys i koč kuo navierteiga semaņtiku. Daļai frazeologismu atrūnamys paralelis vysuos trejuos volūduos, kas vystaisnuok paruoda kūpejū sapratīni par naudys vierteibu. Lītuvīšu frazeologismūs kai sinonims mynātajai leksemai pasaruoda *skatikas*. Tei ir 18.–19. g. s. populara graša moneta, ari 1919.–1922. godā Lītuvā lītuoatos naudys vīneibys *auksiņa* symtuo daļa (LKŽ) ar taidu pošu navierteigys naudys semaņtiku, pīmāram: *nastōv lauza groša* ‘bezvierteigs’ (MuLa 1996); *grāšio nevertas* (FŽ: 224); *dviejū skatikū nevertas* (FŽ: 614); *skatiko vertras* (LKŽ); *nudilusio skatiko nevertas* (FŽ: 614); *sulūzūsius skatiko nevertas* (FŽ: 614); *nē kapeikos nevertas* (FŽ: 269); *гроша ломаного не варты* (PB); *nivīnys kapeikys* ‘nicik’ (MuLa 2011); *nē už grašī* (FŽ: 224); *nē už kiāurq skatikq* (FŽ: 614); *nē sulūzūsius kapeikos* (FŽ: 269); *be kapeikos kišeneje* (FŽ: 269); *без кapeйки; (за душой) ни кapeйки* (PB).

Apsavārtajūs frazeologismu pīmārūs ari komponentam *kapeika–kapeikā–kaneйка* taida pat nūzeime, tok ituos leksemys lītuojums ir plotuoks. Vuorda etimologeju saista ar krīvu *копѣ* ‘škāps’, partū ka iz monetys 15. g. s. bejs juotnīks ar škāpu, nominala vierteiba – vīna symtuo daļa nu rubļa (Фасмер 1986: III, 619). Pīmynāta jau 17. g. s. boltkrīvu darejumu tekstūs (Даунене 1967a: 66). Vuorda īsaīšonu nūdrūsynojujs padūmu laiks, kod *kapeika–kapeikā–kaneйка* beja Padūmu Savīneibys naudys vīneibys rubļa (ari niule ir Krīvejis rubļa) symtuo daļa. Pa pyrmam, atšķireibā nu graša pasaruoda kai moza vīneiba īpretim lelai – rubļam (cara laiku rubļa vierteiba nav saleidznojama ar myusu dīnu Krīvejis rubļa kursu), pīmāram: *sova kapeika lobuoka par cara rubli* (MuLa 2007); ironiski *kaip iš kapeikos rūblius* soka, kod ‘kū naviņ nanūzeimeigu grib paruodeit par lelu’ (PŽ: 384). Pa ūtram, frazeologismūs ar komponentu *kapeika–kapeikā–kaneйка* pasaruoda naudys kruošonys i peļnis motivs, nu tuo pīzeistams, ka nadaudz jaunuokūs laikūs ari mozajam cylvākam pasaruodejušys īspiejis tikt koč i pi mozys, a naudys, pīmāram: *sova kapeika teik* (MuLa 2008); *kapeikā įkrito į dēlnq* ‘drupeit nūpeļneits’ (FŽ: 269); *живая кapeйка* ‘peļņu nūdrūsynojušs’ (PB); *kruoj kapeiku pi kapeikys, kruši i rubli sakruosi* (LT); *kapeikā prieš kapeikos sudėti rublieiai* ‘(burt.) kapeika pi kapeikys salykti rubli’; *spāusti kapeikq prieš kapeikos* ‘(burt.) mīgt kapeiku pi kapeikys’ (DLKT 2003); *kapeйка ў kapeйкy* ‘(burt.) kapeika kapeikā; tik, cik vajag’ (PB).

Leluokys peļnis i vīglu ījāmumu semaņtika pasaruoda frazeologismūs ar

komponentu *nauda–pinigai–грошы*, pīmāram: *kaļt naudu* ‘peļneit’ (MuLa 2010); *pinigus sémti* ‘(burt.) naudu smeļt’ (FŽ: 524); *dzeiva nauda* ‘lela peļņa’ (MuLa 2011); *gyvi pinigai* ‘(burt.) dzeiva nauda’ (FŽ: 524); *шаленыя грошы* ‘(burt.) troka nauda; vīglai dabuota nauda’ (PB).

Par boguotu cylvāku, kam daudz naudys, izasoka nuscynūši (nu sabīdreibys vairuma redzīņa), pat ar vulgarismim: *naudas kai suņam naškeistōs kustūnis* (MuLa 2009); *naudys kai vutu* (MuLa 2005); *naudys kuo valnam palavu*; *naudys kuo spaļu* (KIV, II: 8), *naudys kai pi žyda* (LT); *añt pinygų sėdėti* ‘(burt.) iz naudys sėdēt’, *añt pinygų gulīs* ‘(burt.) iz naudys gulūšs’; vulgarisms *pinigais šikti* ‘(burt.) naudu pirst’; *piniguosė vařtosi*, *piniguosė voliójasi* ‘(burt.) naudā vuoločjās’ (FŽ: 524–525). Lītuvīšu frazeologeajā багаča i naboga škeirumā gona daudz izmontoj kuldys metonimeju, atfīceigai izalosūt atributu. Par boguotu soka, ka jam atsakuoruse loba, gara, rasna, pylna, plota, gryuta, sylta kulda: *kišeniuje apstū, atsikorusiā kišēņ turėti, gėrą kišēņ turėti, ilgā kišēņė, pastora kišēņė, pilnomis kišēņemis, plati kišēņė, sunki kišēņė, šiltā kišēņė, kišēņės ligās gýdyti* ‘(burt.) kuldys slimeibys uorstēt; palikt tureigam’ (FŽ: 312–313). Sovutīs nabogam ir tukša, cauroja, moza, plyka, sausa, šaura, eisa, izkoltuse kulda: *dykà (kiaurà, mažà, plikà, sausi, siaurà, skylėta, trumpà, tuščia) kišēņė* (FŽ: 312–313). Boltkrīvi par zaudiejumu, sakuovi, nullis rezultatu soka *як у жабрака грошаў* ‘kai pi naboga naudys’ (Санько 1991: 103).

Frazeologismūs ar naudys tālu nūstyprynuotys vysaidys metaforyskys leidzeibys. Pa pyrnam, taišni lītuvīšu frazeologeja iz tuo ruoda, ka īsamaiseišona cytu runuos ar nūdūmu izaruodeit pīleidzinojama navajadzeigai naudys dūšonai kūpejai lītai: *savo medinį grāšį kišti* ‘(burt.) sovu kūka grasi buozt; leist cytu runuos’ (FŽ: 224), *kapeiką pridėti* ‘(burt.) kapeiku dalikt; sovu pasaceit’ (FŽ: 269), *savo trigrāšį įkišti* ‘(burt.) sovu treisgrasi ībuozt’, *savo trigrāšį pridėti* ‘(burt.) sovu treisgrasi dalikt’, *sū savo trigrāšiu kištis* ‘(burt.) ar sovu treisgrasi buoztīs’ (FŽ: 750). Latgališim soveiga i aprunuošona, i parunuošona, tok semaņtikys ziņā boguotais latgališu koncepts *vuovuļs* (vērtīs LLV: 808–811) leidzeigu motivu par buozšonūs ar naudu naatkluoj. Itys līk dūmuot par tū, ka līkys naudys, ar kū līleitīs, latgalīšim nav bejs.

Pa ūtram, saulains laiks teik saleidzynuots ar monetys speidumu: *(pagada) kaip pinigās* ‘(burt.) (laiks) kai moneta; breineigs’ (PŽ: 343); *karālius skaīto pinigūs* ‘soka, kod leitā saule speid’ (FŽ: 270). Pa trešam, frazeologeajā pīgrīzta viereiba monetys formai: *(slidūs) kaip pinigās* ‘(gluds) kai moneta’, *(eīna peř sviestą) kaip pinigās* ‘(burt.) īt caur svīstu kai moneta’ (PŽ: 342). Pa catūrtam, ar naudys soveibom saleidzinojams ari cylvāka izskots, izavesšona i raksturs nu pozitīvuos pusis – *byusi kuo jaunuo kapeika* (MuLa 2008); *Kuř tū zuji kaip gývas pinigās?* ‘(burt.) Kur tu saudīs kai dzeiva moneta?’ (PŽ: 343) – i nu nagatīvuos pusis: *sėnas pinigās* ‘vaca moneta’; *sudėvėtas pinigās* ‘(burt.) izdyluse moneta’ (PŽ: 342); *kaip piktāsīs grāšīs* ‘(burt.) kai nalobuo grass’ (FŽ: 224); *priekaro grāšīs* ‘(burt.) viersā buozeigais grass’ (FŽ: 224); *neīktras pinigās* ‘vyltuota moneta, napateikams cylvāks’; *kaip piktas pinigās* (FŽ: 524–525); *kaip blōgas (piktas, šlektas) pinigās (piningas)* ‘slykta moneta’ (PŽ: 342).

Naudys vīneibu nūsaukumi atpazeistami uzvuordūs, tok eipašu ekspesivitati paruoda īsauks: *Grošinīks*, *Grošs*, *Naudasgrōbs*, *Naudasgrōbslis*, *Naudas reps*, *Naudinīks* (Latkovskis 1971: 114, 126, 116, 135), *Groši* (Keiša 1995: 14); *Červōncas*, *Grōšnykas* ‘skūps’, *Kapeičikas*, *Kapeikā* ‘skūps’, *Pinigāsas*, *Pinigēlis*, *Pinigis*, *Piniņgis*, *Skatikas* (Butkus 1995: 191, 225, 249, 345, 381). Īsauku motivaceja pamatā saisteita ci ar skūpumu, ci bīžu konkrētos monetys nūsaukuma pīminiešonu. Par literarū pseidonimu sev ar naudys nūsaukumu saisteitu leksemu beja izalasejs RA profesors Jezups Brolišs, kurs pasaraksteja kai *Jezups Grašs* (LLV: 293).

Cyti krīvu naudys nūsaukumi pasaruoda kai īguodys par padūmu laiku. Tekstūs atrūnami padūmu laikā lītuoti *červoncs*–*červōncas*–*чырвонец*, *красненькая* ‘desmit rubļu banknote’ (nūsaukums deļ banknotis sorkonuos kruosys, tok ari caryskuos Krīvejis teiruo zalta moneta bejuse ar īsorkonu speidumu; pūļu *czerwony*) i *petaks*–*penkiā kapeikis*–*пятак* ‘pīcu kapeiku moneta’: *Skūlā sastōs klases puiki pōrdeve 30 gobolu par červoncu* (MuLa 2001); *visko mačiusius červoncus pakeitē nauji pinigai: červoncas, tai yra dešimt rublių už vieną naują rublį* ‘vysu redziejušus červoncus nūmaineja jauna nauda: červoncs, tys ir desmit rubļu par vīnu jaunu rubli’ (DLKT 2002); *Рыззем трасе, а пятак на гарэлку нясе* ‘(mašynys lūgu) slauceituojus iz šosejis, a petaku iz šņaba nas’ (Санько 1991: 91).

## Pīzynumi

Pa pyrnam, vacuokūs sluoņu ar tierdzeibu saisteituo leksika veidoj interesantu semaņtisku sistemu, tok myusu dīnu tekstūs teik lītuoti tī vacvuordi, kas vaira pasagluobuši frazeologismūs, pīmāram, naudys vīneibu nūsaukumi.

Pa ūtram, paraleli treju volūdu leksemu sastatejumi ruoda iz latgalīšu lakunu (nav ekvivalenta sābru volūdu leksemai), kai tierdzuonu apzeimuojumi piec puordūdamuos precis, naudys kruošonys, na lelys peļnis motīvs frazeologeajā. Itys līk dūmuot par latgalīšu mozuok aktīvu ekonomiskū dzeivi ci naišasaisteišonu pavysam.

Pa trešam, treju volūdu frazeologejis sastatejumi ruoda iztū, ka latgalīšu paralelēs par nabogu–boguotu; naudys izdūšonu–peļneišonu vairuok atsakluoj ar kvantitati, na ar kvalitatī soveibom saisteita saprasšona.

## OLŪTI I JŪS EISYNUOJUMI

Apšeniece, Leontīne (1993). Kai Icka nu Marcis ūlys pierka. *Tāvu zemes kalendars 1993*. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba. 136–138.

BLV – Kūceņš, Armands, Bierzeņš, Aņss Ataols [b. g.]. *Baļtīšu-latgalīšu vuordineica*. <http://vuordineica.lv/>, sk. 20.11.2014.

Broks, Aloizis (tulk., 1933). *Jezus Kristus Evangelijis un Apostolu Dorbi*. Aglyuna.

Bukšs, M[ike]šs (1967). Rēzeknes Tērdzeibas škola. *Dzeive*, 86.

Butkus, Alvydas (1995). *Lietuvių pravardės*. Kaunas: AESTI.

Cybuškis, Jōns (1936). Kolporters. Cybuškis, J. (1995). *Myuža dīnys, myuža dūmys*. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba. 142–163.

DLKT (1998–2013) – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. <http://tekstynas.vdu.lt/>, sk. 20.11.2014.

- FŽ – Paulauskas, Jonas (red., 2001). *Frazeologijos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Keiša, Sandra (1995). *Folkloras praxes materiāli*. Rēzekne: RA [manuskripts].
- Kemps, Francis (1940). Vēstules Cybuļskam 1940. g. 3. martā. Kemps, Leopolds (sak., 2007). *Franča un Konstances Kempu darbi*. Sak. izd. CD.
- KIV – Reķēna, Antoņina (1998). *Kalupes izloksnes vārdnīca, I, II*. Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Kozłowski, Eduards (1910). Waraklionūs. *Drywa*, 60. 16. novembrī.
- Kurmin, Jan (1858). *Słownik polsko łacinsko lotewski*. Wilno: w drukarni M. Zimelowicza.
- Kursīte, Janīna (2008). *Neakadēmiskā latviešu valodas vārdnīca jeb Novadu vārdene*. Rīga: Madris.
- Kursīte, Janīna (2009). *Tautlietu vārdene*. Rīga: Nemateriālā kultūras mantojuma valsts aģentūra.
- Latkovskis, Leonards (1967). Žeidi latgaļu folklorā. *Dzeive*, 84. 127–128.
- Latkovskis, Leonards (1971). *Latgaļu uzvārdi, palames un dzymtas, II*. [München]: Latgaļu izdevnīceiba.
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* (2008). <http://lkzd.lki.lt/Zodynas/Visas.asp>, sk. 20.11.2014.
- LLL – *Lītuvišu-latviešu-latgališu vuordneica* (2011–2013). <http://hipilatlit.ru.lv/dictionary/ltg/dictionary.html>, sk. 20.11.2014.
- LLV – Šuplinska, Ilga (zyn. red., 2012). *Latgolys lingvoteritorialuo vuordineica. Linvoterritorial Dictionary of Latgale, II*. Rēzekne: Rēzeknis Augstškola.
- LT – saprge [b. g.]. Latgališu teicīni. *naktineica.lv*. [http://www.naktineica.lv/?page\\_id=831](http://www.naktineica.lv/?page_id=831), sk. 20.11.2014.
- Lukaševičs, Valentīns (2011). Latgaliešu-latviešu vārdnīca. Daugavpils: DU akadēmiskais apgāds „Saule”.
- LVVK – Bērzkalns, Anatolijs (2007). Latgaļu volūdas vārdu krōjums. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- ME (EH). *Mīlenbaha–Endzelīna latviešu valodas vārdnīca* (2000–2011). <http://www.tezaurs.lv/mev/>, sk. 15.01.2012.
- MuLa (1990–2012) – *Myusu dīnu latgališu tekstu korpus*. [http://hipilatlit.ru.lv/ltg/products/mula\\_info.html](http://hipilatlit.ru.lv/ltg/products/mula_info.html), sk. 20.11.2014.
- PV – Strods, Pīters (1990). *Pareizraksteibas vōrdneica*. Daugavpils.
- PŽ – Voselytē, Klementina (2014). *Palyginimū žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Rubšys, Antanas, Kovaliauskas, Česlovas (1998). *Rubšio ir Kavaliausko Biblija, LVK (kataliku) leidimas*. <http://biblija.lt/index.aspx?cmp=toc>, sk. 20.11.2014.
- Skomba, T. [Francs Kemps] (2006). Pirmī periodiskī izdavumi. *Tāvu zemes kalendars 2007*. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba. 93–112.
- Slyšāns, Ontōns (1993). Čyģōna Pauļa polka. *Tāvu zemes kalendars 1993*. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba. 136–138.
- Stafecka, Anna (sast., 2004). *Evangelia toto anno 1753: Pirmā latgaliešu grāmata*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Tenča-Goldmane, Veronika (1999). *Pastareite*. Viļāni: Katōļu Dzeive.
- Tyruļs (1925). Seikais feļetons: Īnaidnīki. *Jaunō Straume*, 13/14.10. aprēļs.
- Ūdre, Sandra (2014). *Īnterveja ar Broņislavu Ladzovsku*. Rēzekne. 10. novembrī.
- Біблія (2003–2014). *Біблія Онлайн*. <http://www.bibleonline.ru/bible/bel/>, sk. 20.11.2014.
- Булька, Аляксандр (рэд., 1982–2010). *Гістарычны слоўнік беларускай мовы, 30 т*. Менск: Навука і тэхніка.
- Ожегов, Сергей (1992). *Толковый словарь русского языка*. <http://www.ozhegov.org/>, sk. 20.11.2014.

РВ – Тлумачальны слоўнік [б. г.]. *Родныя вобразы (этнічны сайт Беларусі)*. <http://rv-blr.com/slounik>, sk. 20.11.2014.

Санько, Зьміцер (укл., 1991). *Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем*. Менск: Навука і тэхніка.

Цыхун, Генадзь (1993–2006). *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы, II т.* Менск: Навука і тэхніка.

## LITERATURA

Bajer, Peter Paul (2012). *Scots in the Polish-Lituanian commonwealth, 16<sup>th</sup>–18<sup>th</sup> centuries: the formation and disappearance of an ethnic group*. Leiden: Brill.

Čepienė, Nijolė (2006). *Lietuvių kalbos germanizmai ir jų fonetinės ypatybės*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Juško-Štekele, Angelika (2012). Turgus fenomens Latgales kultūrā. *Via Latgalica*, IV. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 14–24.

Karulis, Konstantīns (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca, I, II*. Rīga: Avots.

Kłosińska, Anna, Sobol, Elżbieta, Stankiewicz, Anna (red., 2010). *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.

Kraukle, Daina (2011). *Gadatirgi Latvijā: Latgale*. Rīga: Jumava.

Malahovskis, Vladislavs (2014). *Mērnieku laiki Latgalē (20. gs. 20. gadi)*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Mažeikis, Gintautas (2004). Lietuvos turgaus viešuma ir funkcijos. *Lietuvos etnologija: socialines antropologijos ir etnologijos studijos*, 4 (13), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla. 49–66.

Papaurėlytė, Silvija (2010). Kai kurie TURGAUS koncepto ypatumai lietuviųkalbos pasaulėvaizdyje. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 10. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. 259–267.

Reķēna, A[ntoņina] (1975). *Amatniecības leksika dažās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās*. Rīga: Zinātne.

Šukutė, Giedrė (2011). Arklių įgijimo būdai pasakojamojoje tautosakoje. *Laikas ir žodis*, 2. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetas. 21–31.

Tamulionienė, Aurelija (2013). Piniginių vienetų pavadinimų atrankos Bendrinės lietuvių kalbos žodynei kriterijai. *Kalbos kultūra*, 86. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. 76–94.

Антонов, Дмитрий, Майзульс, Михаил (2013). Цена крови, или Проклятые деньги Иуды Искариота. *Антропологический форум Online*, 18. 191–213. <http://anthropologie.kunstkamera.ru/07/18online/>, sk. 20.11.2014.

Даунене, З[оя] (1967a). Названия денег и денежных единиц в белорусской деловой письменности XV–XVII нач. вв. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai: Kalbotyra*, XV. 57–75.

Даунене, З[оя] (1967b). Синонимические существительные со значением «торговля» в белорусской деловой письменности XV–XVII нач. вв. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai: Kalbotyra*, XVIII. 67–76.

Даунене, З[оя] (1970). О наименованиях участников торгового процесса в белорусской деловой письменности XV–XVII нач. вв. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai: Kalbotyra*, XXI. 135–139.

Фасмер, Макс (1986). *Этимологический словарь русского языка, I–IV*. Москва: Прогресс.